

ความเห็นและข้อเสนอแนะ

เรื่อง

น้ำเสียในแม่น้ำปราจีนบุรี – บางปะกง กรณีเปิดประตูน้ำคลองสารภี

.....

สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้รับหนังสือจากประชาชนกลุ่มสงวนมัจฉาสาสุข อำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2549 ร้องเรียนปัญหาวิกฤติน้ำเสียจากประตูระบายน้ำสารภี สภาที่ปรึกษาฯ โดยคณะทำงานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ประชุมปรึกษาหารือเรื่องร้องเรียนดังกล่าวนี้ เห็นว่าปัญหาวิกฤติน้ำเสียเกิดขึ้นบ่อยและเกิดขึ้นในหลายพื้นที่ปรากฏการณ์วิกฤติดังกล่าวในแต่ละครั้ง สร้างความเสียหายสูงมากต่อเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในระดับพื้นที่โดยเฉพาะการสร้างความปลอดภัยต่อภาคเกษตรกรรมผู้เป็นกระดูกสันหลังของชาติ ซึ่งมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมระดับประเทศในที่สุด จากประสบการณ์ของคณะทำงานวิทยาศาสตร์ฯ สภาที่ปรึกษาฯ พบว่ามีแนวโน้มการเกิดปัญหาน้ำเสียมากขึ้นในอนาคต ดังนั้นเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาเรื่องปัญหาวิกฤติน้ำเสียจากประตูระบายน้ำสารภี และเป็นกรณีศึกษาสำหรับการแก้ไขปัญหาและมีแนวทางการป้องกันวิกฤติน้ำเสียที่จะเกิดขึ้นในอนาคต จึงสมควรศึกษาสาเหตุการเกิดปัญหาและแนวทางการแก้ไขในเรื่องดังกล่าว โดยมอบหมายให้สมาชิกคณะทำงานฯ ไปศึกษา ข้อเท็จจริงจากผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

คณะทำงานฯ ผู้ที่ได้รับมอบหมายได้เข้าไปพบปะพูดคุยกับกลุ่มประชาชนที่ร้องเรียน เข้าร่วมประชุมรับฟังข้อมูลปัญหาในที่ประชุมระดับจังหวัด 2 จังหวัด คือ จังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดฉะเชิงเทรา แล้วจึงนำผลที่ได้ทั้งหมดเสนอที่ประชุมรับฟังข้อมูล การแลกเปลี่ยนข้อมูล และรับฟังข้อคิดเห็นจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 6 หน่วยงาน ประกอบด้วย กรมชลประทาน กรมโรงงานอุตสาหกรรม กรมประมง กรมทรัพยากรน้ำ กรมควบคุมมลพิษ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยได้ร่วมกันเสนอความคิดเห็นในการแก้ปัญหาให้กับประชาชนผู้ร้องเรียน และพบว่าได้มีการดำเนินการแก้ไขปัญหาไประดับหนึ่งแล้ว แต่เพื่อใช้เป็นกรณีตัวอย่างการป้องกันปัญหาไม่ให้เกิดซ้ำซาก ในปีต่อ ๆ ไป จึงขอเสนอแนวทางการแก้ปัญหาในระดับนโยบาย โดยมีสาระสำคัญของปัญหา สถานการณ์การเกิดปัญหาและมีความเห็นและข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ความสำคัญของปัญหา

ลุ่มน้ำปราจีนบุรี – บางปะกง เป็นลุ่มน้ำสำคัญในภาคตะวันออก มีขอบเขตลุ่มน้ำติดต่อกับลุ่มน้ำที่สำคัญของประเทศหลายสาย ได้แก่ ลุ่มน้ำป่าสัก ลุ่มน้ำเจ้าพระยา และลุ่มน้ำชายฝั่งทะเลตะวันออก ตอนบนของลุ่มน้ำมีแม่น้ำปราจีนบุรี เป็นแม่น้ำสายหลัก ความยาวประมาณ 105 กิโลเมตร ต้นน้ำเกิดจากแม่น้ำหनुมาน และแม่น้ำพระปรังไไหลมารวมกันที่บริเวณ อ.กบินทร์บุรี ผ่าน อ.ศรีมหาโพธิ์ อ.เมืองปราจีนบุรี และ อ.บ้านสร้าง จ.ปราจีนบุรี ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำนครนายกที่ อ.บางน้ำเปรี้ยว จ.ฉะเชิงเทรา กลายเป็นแม่น้ำบางปะกง ซึ่งมีความยาวประมาณ 115 กิโลเมตร ไหลลงสู่ทะเลที่ตำบลบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ลุ่มน้ำปราจีนบุรี – บางปะกง จึงมีความสำคัญต่อประชาชนซึ่งอาศัยอยู่บริเวณตอนบนของภาคตะวันออก ได้แก่ ประชาชนในจังหวัดสระแก้ว ปราจีนบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา

พื้นที่ลุ่มน้ำปราจีนบุรี – บางปะกง มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่ในเขตต้นน้ำปราจีนบุรีมากกว่า 600 โรงงาน และในบริเวณปลายน้ำในเขตจังหวัดฉะเชิงเทราอีกมากกว่า 2,000 โรงงาน โรงงานอุตสาหกรรมเหล่านี้ไม่ได้ตั้งอยู่เฉพาะในเขตนิคมอุตสาหกรรม และยังมีอยู่นอกเขตนิคมอุตสาหกรรมตั้งอยู่เรียงรายสองฝั่งแม่น้ำปราจีนบุรี – บางปะกง ในภาคเกษตรกรรมได้มีการปรับเปลี่ยนมาใช้สารเคมีในการผลิตมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการขยายตัวของชุมชน และไม่มีการจัดการน้ำและน้ำเสียที่ดีพอ จากปัจจัยดังกล่าว ทำให้เกิดปัญหาในการแย่งชิงน้ำระหว่างภาคอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และชุมชน รวมทั้งปัญหาที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ คือ การปล่อยน้ำเสียลงแม่น้ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อ คุณภาพน้ำ เพื่อการอุปโภคบริโภค รวมถึงทำลายระบบนิเวศในลำน้ำ และทำให้ปลาธรรมชาติและปลาที่เลี้ยงในกระชังของเกษตรกรได้รับความเสียหาย โดยเฉพาะการปล่อยน้ำเสียจากประตูน้ำคลองสารภี ในเขตอำเภอบ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งได้สร้างปัญหาในลักษณะเดียวกันนี้อย่างซ้ำซากและส่งผลกระทบต่อทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมต่อประชาชน ในเขตจังหวัดปราจีนบุรี นครนายก และจังหวัดฉะเชิงเทรา

ปัญหาน้ำเสียจากการเปิดประตูน้ำสารภี จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการน้ำที่ไม่มีประสิทธิภาพของภาครัฐอันนำไปสู่การทำลายระบบนิเวศ และความหลากหลายทางชีวภาพ และเกิดผลกระทบต่อสังคม

2. สถานการณ์

2.1 ข้อเท็จจริง

2.1.1 หน่วยงานชลประทานโคกจะเ็นสังกัดสำนักชลประทานจังหวัดปราจีนบุรี ได้เปิดประตูน้ำคลองสารภีเมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 ในช่วงเช้าเวลา 9.00 นาฬิกา โดยยกบานประตูน้ำจาก 80 เซนติเมตร เป็น 120 เซนติเมตร ทำให้น้ำไหลทะลักออกจากประตูน้ำอย่างรวดเร็ว น้ำมีสีดำคล้ำกลิ่นเหม็นแสบจมูก ด้านบนบริเวณประตูมีตะกอนดินและขยะเศษไม้ ผักตบชวา ไหลออกมากับน้ำ

2.1.2 การเน่าเสียของน้ำเกิดขึ้นตั้งแต่วันที่ 10 ถึง 13 พฤศจิกายน 2549 ปลาในแม่น้ำ ทั้งปลาในกระชังและปลาธรรมชาติตายที่ปราจีนบุรี ตั้งแต่บริเวณตำบลบางพลวง บ้านสร้าง บางยาง บางกระเบา บางเตย บางแตน ในวันที่ 13 พฤศจิกายน 2549 ปลาเริ่มตายที่ปากแม่น้ำนครนายกซึ่งเป็นพื้นที่รอยต่อสามจังหวัด และต่อมาในระหว่างวันที่ 14 – 18 พฤศจิกายน 2549 ปลาตายตั้งแต่ตำบลบางขนาก หัวไทร บางคล้า คลองเขื่อนไปจนถึงตำบลท่าข้ามจังหวัดฉะเชิงเทราซึ่งเป็นปากแม่น้ำบางปะกง

2.1.3 กรมชลประทานปล่อยน้ำที่เขื่อนขุนด่านปราการชล ผ่านคลองบางหอยมาลงที่คลองหลังตลาดบ้านสร้างด้วยอัตรา 1.5 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อวัน และในวันที่ 15 พฤศจิกายน 2519 ปล่อยน้ำจากเขื่อนเพิ่มในอัตรา 4.5 ล้านลูกบาศก์เมตรต่อวัน

2.1.4 วันที่ 16 – 17 พฤศจิกายน 2549 อาสาสมัครชาวบ้านจากปราจีนบุรีลอยเรือเก็บปลาเน่าประมาณ 3 ตัน ขึ้นจากแม่น้ำ

2.1.5 จังหวัดปราจีนบุรีได้เคยมีประกาศ (ลงวันที่ 5 มิถุนายน 2549 และฉบับที่ 2 ลงวันที่ 9 สิงหาคม 2549) แจ้งให้ผู้เลี้ยงปลากระชัง จังหวัดปราจีนบุรีงดเว้นการเลี้ยงปลาในกระชังระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม 2549 ซึ่งเป็นช่วงเวลาประมาณ 2 เดือน แต่เกษตรกรผู้เลี้ยงปลากระชังไม่เห็นด้วยโดยอธิบายเหตุผลว่าการเลี้ยงปลาแต่ละรุ่นเป็นการเลี้ยงแบบหมุนเวียนโดยใช้เวลาตั้งแต่อนุบาลปลาจนถึงจับขายได้ใช้เวลาประมาณ 8 เดือน การหยุดเลี้ยงในช่วง 2 เดือนดังกล่าว จึงเท่ากับว่าเกษตรกรต้องหยุดเลี้ยงปลาทั้งหมด (ทั้งปลาขนาดใหญ่ ปลาขนาดเล็ก) จะทำให้เกษตรกรสูญเสียอาชีพ

2.2 ผลกระทบ

2.2.1 ทางเศรษฐกิจ ปลาธรรมชาติในแม่น้ำปราจีนบุรี – บางปะกงตายไปมากกว่า 200 ตัน ส่วนปลาในกระชังเสียหายในเขตจังหวัดปราจีนบุรี 492 กระชัง ฉะเชิงเทรา 695 กระชัง ประมาณการมูลค่าความเสียหายทั้งหมดมากกว่า 80 ล้านบาท

2.2.2 ทางสังคม ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถนำน้ำในแม่น้ำมาใช้ประโยชน์ได้ กลิ่นน้ำเน่ามีผลเสียต่อสุขภาพจิต เกิดภาวะเครียด เมื่อชาวบ้านซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพจากลำน้ำสูญเสียอาชีพและรายได้ เกิดหนี้สินและว่างงาน ครอบครัวทะเลาะกัน เพราะไม่มีเงินใช้หนี้และต้องหยุดการประกอบอาชีพในหลายเดือนข้างหน้า

2.2.3 ทางระบบนิเวศ จากการเกิดภาวะน้ำเสียทำให้ปลาและสัตว์น้ำเสียชีวิตทันที พืชน้ำประเภทแพลงตอน ซึ่งเป็นอาหารสัตว์น้ำที่สำคัญตายไปด้วย ซึ่งเป็นการทำลายระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพให้ได้รับความเสียหายในระยะยาว ปลาบางชนิดสูญพันธุ์ และย้ายถิ่น ในขณะที่สัตว์น้ำอื่นๆ มีปัญหาในการขยายพันธุ์ตามธรรมชาติ

2.3 การแก้ไขปัญหาที่ผ่านมา

ได้มีการดำเนินงานบางประการจากผู้ที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานราชการหลายส่วนในระดับพื้นที่ สรุปได้ดังนี้

1) วันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 อธิบดีกรมชลประทานลงพื้นที่มาที่คลองสารภี และสั่งการให้ปล่อยน้ำจากเขื่อนขุนด่านปราการชลลงสู่แม่น้ำปราจีนบุรี – บางปะกง เพื่อเจือจางน้ำเสีย

2) วันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 เจ้าหน้าที่กรมประมงทำการตรวจคุณภาพน้ำ ทั้งก่อนเปิดและหลังเปิดประตูน้ำคลองสารภี

3) วันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 ศูนย์วิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมโรงงานภาคตะวันออก กรมโรงงานอุตสาหกรรมตรวจวัดน้ำที่แม่น้ำปราจีนบุรี ในเขตตำบลบ้านสร้าง

4) วันที่ 11 พฤศจิกายน 2549 ผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรี ลงพื้นที่ดูปัญหาที่ประตูน้ำสารภีและสั่งการให้ลอกคลองบางหอยบริเวณหลังคลองตลาดบ้านสร้าง ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร โดยผู้ว่าราชการจังหวัดปราจีนบุรีได้อนุมัติให้ใช้งบประมาณของจังหวัด

5) วันที่ 15 พฤศจิกายน 2549 เจ้าหน้าที่กรมควบคุมมลพิษเข้าทำการตรวจวัดคุณภาพน้ำในคลองสารภี และแม่น้ำปราจีนบุรี

6) เกษตรกรผู้เลี้ยงปลาได้เติมออกซิเจนในกระชังเพื่อให้ปลารอดอยู่ได้ แต่ก็ไม่เป็นผล เนื่องจากน้ำเน่าเสียมาก

7) วันที่ 15 พฤศจิกายน 2549 อนุกรรมการลุ่มน้ำปราจีนบุรีฯ จัดประชุมร่วมกับกรมชลประทาน กรมทรัพยากรน้ำ กรมควบคุมมลพิษ กรมประมง กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตัวแทนโรงงานอุตสาหกรรม รองผู้ว่าราชการจังหวัด และชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบ เพื่อรับฟังข้อมูลและปัญหา

8) วันที่ 16 – 17 พฤศจิกายน 2549 อาสาสมัครชาวบ้านและกลุ่มประชาชนปราจีนบุรีนำเรือไปเก็บซากปลาเน่าในแม่น้ำ

9) วันที่ 27 พฤศจิกายน 2549 ชาวบ้านชมรมผู้เลี้ยงปลากระชังแม่น้ำบางปะกง โดยการนำของสำนักงานจังหวัดฉะเชิงเทรา กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงปลากระชังและกลุ่มผู้จับสัตว์น้ำมาเข้าร่วมประชุมกับประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จังหวัดปราจีนบุรี

10) เกษตรกรผู้ได้รับความเสียหายรวมตัวจัดตั้งเป็นกลุ่มและจดทะเบียนกับหน่วยงานด้านการเกษตรเพื่อขอรับความช่วยเหลือจากรัฐ

11) จังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดฉะเชิงเทรา ได้ประกาศเป็นพื้นที่ภัยพิบัติ และแจ้งอัตราค่าชดเชยที่เกษตรกรผู้ได้รับความเสียหายจะได้เป็นเงินจำนวนหนึ่ง

2.4 การวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุของน้ำเสีย

จากการรับฟังข้อมูลจากชาวบ้านที่เกี่ยวข้องและร่วมประชุมกับอนุกรรมการลุ่มน้ำปราจีนบุรี พบว่าปัญหาน้ำเสียและมีกลิ่นเหม็นเกิดจากปัจจัยหลายประการ กล่าวคือน้ำจากคลองสารภีเน่าเสีย น้ำในแม่น้ำปราจีนมีคุณภาพค่อนข้างต่ำ ปัญหาจากน้ำในแม่น้ำมีสภาพนิ่งไม่ไหล และการบริหารจัดการน้ำไม่เหมาะสม โดยมีรายละเอียดของแต่ละปัจจัย ดังนี้

ก. น้ำจากคลองสารภีเน่าเสีย ซึ่งมีผลการวิเคราะห์จากปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

1) ตะกอนหน้าเขื่อน ในอดีตคลองสารภีเป็นระบบชลประทานราษฎร ชาวบ้านใช้ท่อนไม้ทำประตูกันปิด – เปิดน้ำ โดยการตกลงร่วมกัน ต่อมากรมชลประทานเปลี่ยนมาเป็นประตูบานเหล็กคู่ ซึ่งในการยกประตูจากท้องน้ำที่ระดับ 80 เซนติเมตร เป็น 120 เซนติเมตร ทำให้ตะกอนที่ตกค้างในคลองไหลลงสู่แม่น้ำอย่างรวดเร็วและมีปริมาณมาก

2) น้ำจากทุ่งนา ซึ่งได้รับการยืนยันจากข้อมูล 2 แหล่ง คือ ข้อมูลของกรมควบคุมมลพิษ และข้อมูลจากชาวบ้านในพื้นที่ สรุปว่า น้ำในทุ่งนาไม่เน่าเสีย

3) สารเคมีจากโรงงานผลิตกระดาษ จำนวน 2 โรงงาน ที่ตั้งอยู่ปากคลองสารภี คือ โรงงานกระดาษยูไนเต็ดเปเปอร์ และโรงงานอินเตอร์แปซิฟิกซึ่งเป็นโรงงานก่อตั้งใหม่ จากข้อมูลกรมโรงงานอุตสาหกรรม พบมีน้ำเสียจากโรงงานดังกล่าว จึงสั่งให้โรงงาน หยุดเดินเครื่องจักรตั้งแต่วันที่ 23 ธันวาคม 2549

4) สารเคมีตกค้างจากการเกษตร ต้นน้ำคลองสารภี ซึ่งยังไม่มี การเก็บ ข้อมูลตัวเลขอย่างเป็นทางการ แต่ประชาชนในพื้นที่นำเสนอข้อมูลว่า อาจมีสารเคมี ตกค้างจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ใช้สารเคมีในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำคลองสารภี ตลอดจน มีการใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อทำการเกษตรนอกฤดูกาล อาจจะทำให้ขาดน้ำสะอาดมา หล่อเลี้ยงลำน้ำ

5) การกำจัดหอยเชอรี่ในนาโดยใช้สารเคมี ข้อมูลจากเจ้าหน้าที่อำเภอ บ้านสร้าง จังหวัดปราจีนบุรี ระบุว่ามีการใช้สารเคมีกำจัดหอยเชอรี่ในนา แต่ระหว่าง วันที่ 10 ถึง 17 พฤศจิกายน 2549 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดวิกฤติน้ำเสียเป็นสาเหตุให้มีปลา ตายเป็นจำนวนมาก เป็นระยะที่ใกล้เก็บเกี่ยวข้าว ซึ่งเกษตรกรไม่ได้ใช้สารเคมีในนา ดังนั้น ประเด็นการใช้สารเคมีกำจัดหอยเชอรี่ในนา จึงมีน้ำเป็นสาเหตุให้น้ำในคลอง สารภีเน่าเสียได้

6) กิจกรรมอื่น ๆ เช่น การเลี้ยงหมู โรงงานขนมจีน ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้มี จำนวนน้อย ไม่มีผู้ยืนยันหนักแน่นถึงผลกระทบจากกิจกรรมดังกล่าว ประเด็นนี้จึงมี น้ำหนักค่อนข้างน้อย

ข. น้ำในแม่น้ำปราจีนบุรีมีคุณภาพค่อนข้างต่ำอยู่แล้วความสามารถรองรับน้ำ เสียน้อย ซึ่งน้ำเสียส่วนใหญ่เนื่องมาจากแหล่งต่าง ๆ คือ

1) น้ำเสียจากชุมชนและน้ำที่ปล่อยจากคลองอื่น ๆ ในลำน้ำปราจีนบุรี เจ้าหน้าที่ชลประทานให้ข้อมูลว่า พื้นที่ทั้งสามคลอง คือ คลองโคกกะจะ คลองสารภี และ คลองมอญ มีพื้นที่ทำนากว่า 5 หมื่นไร่ และต้องระบายน้ำออกทุกคลอง ก็มีส่วนทำให้น้ำ เสียด้วย แต่ชาวบ้านอภิปรายกันว่า การเปิดประตูน้ำคลองอื่น ๆ ทุกคลองไม่มีปัญหา ยกเว้น กรณีเมื่อเปิดประตูน้ำคลองสารภี ซึ่งนอกจากจะพบตะกอนที่สะสมบริเวณหน้า เขื่อนปะปนออกมาด้วยแล้ว จากข้อมูลวัดน้ำโดยกรมชลประทานในวันที่ 23 พฤศจิกายน 2549 บริเวณอำเภอศรีมหาโพธิ์ ซึ่งอยู่เหนืออำเภอบ้านสร้างและข้อมูลการวัดค่า ออกซิเจนของกรมควบคุมมลพิษ 2 จุด ณ สะพานบ้านสร้างและที่บางแตน ระหว่างวันที่ 9 – 15 พฤศจิกายน 2549 ได้ค่าออกซิเจนละลายในน้ำมากกว่า 2 มิลลิกรัมต่อลิตร จึง

สนับสนุนเหตุผลที่ว่า การปล่อยน้ำเสียจากคลองสารภีทำให้น้ำในแม่น้ำเสียมากกว่าการปล่อยน้ำเสียจากอีก 2 คลอง

2) การเลี้ยงปลาในกระชัง เกษตรกรให้ความเห็นว่าเศษอาหารที่เหลือจากการเลี้ยงปลากระชัง น่าจะมีส่วนทำให้น้ำเสีย แต่การศึกษาของเจ้าหน้าที่ประมงบริเวณเลี้ยงปลากระชัง พบว่ามีค่าออกซิเจนละลายในน้ำ 3.5 มิลลิกรัมต่อลิตร ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลของเกษตรกรผู้เลี้ยงปลาในกระชัง ซึ่งวัดค่าออกซิเจนละลายในน้ำอยู่เป็นประจำพบว่า มีค่าออกซิเจนละลายในน้ำ ระหว่าง 3 ถึง 3.5 มิลลิกรัมต่อลิตร เศษอาหารจากการเลี้ยงปลาในกระชังจึงไม่น่าจะเกี่ยวข้องกับการทำให้น้ำเสียในช่วงเวลาดังกล่าว

3) การเปื้อปลาในแม่น้ำ มีหลักฐานยืนยันว่ามีผลบ้าง แต่ไม่มีนัยสำคัญ เจ้าหน้าที่ประมงยกตัวอย่างการเปื้อปลามีส่วนทำให้น้ำเสียแต่ไม่ได้ยืนยันว่าแถบอำเภอบ้านสร้างมีการเปื้อปลาหรือไม่ แต่ชาวบ้านที่หาปลาตามธรรมชาติบอกว่าอาจจะมีการเปื้อปลาแต่มีไม่มาก ประเด็นการเปื้อปลาจึงมีน้ำหนักไม่มากพอทำให้น้ำเสีย

ค. ปัญหาจากน้ำในแม่น้ำมีสภาพนิ่งไม่ไหล

1) ไม่มีน้ำธรรมชาติจากต้นน้ำ คลองสารภีและต้นน้ำปราจีนบุรีมากพอที่จะลดความเน่าเสียของน้ำ ประกอบกับมีการใช้น้ำบริเวณต้นน้ำมาก จึงทำให้ปริมาณน้ำน้อยไม่เพียงพอที่จะผลักดันน้ำเสีย แม้จะมีการปล่อยน้ำจากห้วยพระปรงลงมาช่วยประมาณ 2 แสนลูกบาศก์เมตรต่อวัน ก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาน้ำเสียได้

2) น้ำทะเลหนุน ทำให้น้ำเสียไม่สามารถไหลลงสู่ทะเลได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 น้ำทะเลหนุนสูงสุดบริเวณปากอ่าวบางปะกง น้ำทะเลหนุนสูง 3.1 เมตร (ข้อมูลจากกรมอุทกศาสตร์)

ง. การบริหารจัดการน้ำไม่เหมาะสม

1) การเปิดประตูน้ำคลองสารภี ในวันที่ 10 พฤศจิกายน 2549 ที่ระดับความสูง 120 เซนติเมตร ซึ่งเป็นช่วงน้ำทะเลหนุนสูงสุด ทำให้น้ำไหลช้า ประกอบกับคุณภาพน้ำในแม่น้ำปราจีนบุรีต่ำอยู่แล้ว จึงรองรับน้ำเสียได้น้อย

2) ลักษณะการระบายน้ำ เนื่องจากประตูมีลักษณะแคบและมีตะกอนที่มีสารเคมีปนเปื้อนเป็นที่สะสมของเสียจำนวนมากอยู่บริเวณเหนือประตู การเปิดประตูน้ำจากล่างขึ้นบน จึงทำให้ตะกอนซึ่งอยู่เหนือประตูไหลออกมากับน้ำจำนวนมากอย่างรวดเร็ว

3) การปล่อยให้ปลาตายและจมลงกันแม่น้ำ ปลาตายที่ลอยอยู่บนผิวน้ำจำนวนมากไม่มีหน่วยงานใดเข้าไปจัดการแก้ไขทำให้เน่าและจมลงกันแม่น้ำ จนถึงวันที่ 16 – 17 พฤศจิกายน 2549 ได้มีอาสาสมัครชาวบ้าน และองค์กรพัฒนาเอกชนนำเรือไปเก็บซากปลาเน่าขึ้นจากแม่น้ำซึ่งมีเพียงจำนวนน้อย

ความเห็นและข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

เพื่อให้เกิดความร่วมมืออย่างบูรณาการอย่างจริงจังของส่วนราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ภาคประชาชน และทุกภาคส่วนของสังคมในการแก้ปัญหาวิกฤติน้ำเสียในคลองสารภี มีแนวทางการป้องกันแก้ไข รวมถึงการใช้เป็นกรณีตัวอย่างการแก้ปัญหาวิกฤติน้ำเสียในพื้นที่อื่น ๆ สภาที่ปรึกษาฯ โดยคณะทำงานวิทยาศาสตร์ฯ จึงมีความเห็นและ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

1. แจงข้อมูลให้ประชาชนทั้ง 3 จังหวัด ได้แก่ ปราจีนบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา ได้รับทราบเกี่ยวกับเหตุปัจจัยที่ทำให้น้ำเสียและผลกระทบต่อแม่น้ำปราจีนบุรี – บางปะกง จากการเปิดประตูน้ำที่คลองสารภี

2. ให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้องดำเนินการรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของการดูแลรักษาแม่น้ำและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำแห่งนี้ เพื่อป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ซ้ำซากในทำนองนี้อีก

3. ให้จัดทำข้อตกลงร่วมในการกำหนดระบบการปิด – เปิดประตูน้ำ โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งในเขตปราจีนบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา อาทิเช่น ชาวบ้านในคลองสารภี ได้แก่ ชาวนาที่ลุ่ม ชาวนาที่ดอน เกษตรกรต้นน้ำคลองสารภี โรงงานอุตสาหกรรม ชลประทานอ่างวังบอน ต้นน้ำคลองสารภี ฯลฯ ในสัดส่วนที่เท่าเทียมกัน

4. ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการตรวจสอบคุณภาพน้ำเพื่อเป็นศูนย์เฝ้าระวังในพื้นที่อย่างทั่วถึงและสม่ำเสมอ โดยให้เป็นโครงการนำร่อง เนื่องจากแม่น้ำปราจีนบุรีมีได้มีปัญหาลเฉพาะกรณีคลองสารภี แต่ยังมีปัญหาการปล่อยน้ำเสียจากส่วนอื่น ๆ เช่น โรงงานอุตสาหกรรม ชุมชน และพื้นที่เกษตรกรรม จนเกิดผลกระทบและเกิดความขัดแย้งอยู่เป็นประจำ จึงต้องทำโครงการศูนย์ปฏิบัติการตรวจสอบคุณภาพน้ำดังกล่าว เพื่อนำร่องให้ภาคราชการสนับสนุนการติดตามเฝ้าระวังไม่ให้เกิดปัญหาและความขัดแย้งเกี่ยวกับมลภาวะทางน้ำ และแจ้งให้ประชาชนทั้งสามจังหวัดทราบ ทั้งนี้ หากเกิดเหตุการณ์ทำนองเดียวกันนี้ ควรมีการตั้งคณะกรรมการเพื่อตรวจสอบรวมทั้งมีมาตรการการชดเชยค่าความเสียหายให้แก่ผู้ที่ได้ผลกระทบในอัตราที่เหมาะสม

5. ให้นำหน่วยงานราชการสนับสนุนองค์กรภาคประชาชนและชุมชนให้มีบทบาทในการประสานงาน เชื่อมโยงชุมชนและกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อผลักดันให้เกิดข้อตกลงร่วม และสร้างกลไกการบริหารจัดการ รวมถึงการติดตามและเฝ้าระวังสภาวะของน้ำให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

6. ให้นำหน่วยงานราชการสนับสนุนองค์กรประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันวิชาการให้มีการศึกษารวบรวมข้อมูลคุณภาพน้ำในจุดต่าง ๆ ที่สำคัญ เช่น น้ำเสียจากโรงงาน น้ำในนา น้ำจากพื้นที่เกษตรกรรมที่ใช้สารเคมีมาก ๆ บริเวณเลี้ยงปลากระชัง ฯลฯ

7. ให้นำหน่วยงานราชการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับมลภาวะทางน้ำจากแหล่งอุตสาหกรรมโดยเฉพาะโรงงานอุตสาหกรรมนอกเขตนิคมอุตสาหกรรมเพื่อกำหนดนโยบายให้ชัดเจนในการจัดตั้งและขยายโรงงานอุตสาหกรรมที่ระบายนมลพิษสู่น้ำสาธารณะ โรงงานอุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ไม่เหมาะสมใกล้แหล่งน้ำและไม่สามารถจัดการควบคุมสารพิษไม่ให้ไหลลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะต้องหยุดการดำเนินกิจการจนกว่าจะมีการแก้ไขปรับปรุงให้เรียบร้อย และไม่ควรรอนุญาตให้จัดตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในเขตชุมชนและบริเวณใกล้เคียงแหล่งน้ำสาธารณะอีก

8. ให้นำหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรมชลประทาน กรมควบคุมมลพิษ กรมโรงงานอุตสาหกรรม กรมทรัพยากรน้ำ กรมประมง กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทบทวนบทบาทหน้าที่ให้สอดคล้องและทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ตามประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

8.1 การควบคุมน้ำเสียจากชุมชน และโรงงานอุตสาหกรรม

8.2 การควบคุมการใช้สารเคมีจากภาคเกษตรกรรม

8.3 การสำรวจความเสียหายทั้งในด้านปริมาณและชนิดพันธุ์ของปลาธรรมชาติ

8.4 การตรวจวัดปริมาณ และคุณภาพน้ำและการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับทราบ

9. ในการบริหารจัดการน้ำแม่น้ำปราจีนบุรี – บางปะกง ให้นำหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องประสานงานและปรึกษาหารืออย่างใกล้ชิดกับคณะกรรมการลุ่มน้ำ

10. ให้นำหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องจัดทำแผนในการเฝ้าระวังการก่อให้เกิดมลภาวะในลำน้ำโดยเร่งด่วน และสนับสนุนให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อการดูแลรักษาแม่น้ำปราจีนบุรี – บางปะกงในระยะยาว

11. ให้นำหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำความเห็นและข้อเสนอแนะนี้ไปประยุกต์ใช้กับกรณีอื่นที่มีปัญหาคล้ายคลึงกัน อาจรวมถึงกรณีปลาตายในแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย